

**BELGESEL SİNEMADA ANLATIM:
“BOWLING FOR COLUMBINE” ÖRNEĞİ / EXPRESSION IN DOCUMENTARY
CINEMA: THE EXAMPLE OF “BOWLING FOR COLUMBINE”**

S. Ergun YÜKSEL*

Özet

Bir sanatçının algıladığı sanat-dışı gerçekliği bir sanat yapıtında somutlaştırması ve sanatsal gerçekliğe dönüştürme işlemi anlatım olarak tanımlanabilir. Dış gerçeklikten edindiği izlenimlerden hareketle “neyi anlatacağımı” saptayan sanatçı, “nasıl anlatacağım” sorusunu yanıtlarken, her anlatım aracının sahip olduğu biçimin kendine has öğelerini kullanarak, kurallarına uyararak bir anlatım dili oluşturacaktır.

Belgesel filmin en temel özelliği, görüntülerin tamamının gerçeklerden alınmış görüntüler olmasıdır. Bu nedenle, belgesel filmin öncelikli çabası, belgeselcinin nesnesi konumuna gelmiş var olanı olduğu gibi saptamaktır. Belgesel sinema “neyi anlatacağım” sorusunu böylece yanıtlamış olur. “Nasıl anlatacağım” sorusunun yanıtını ise Joris Ivens şöyle vermektedir: “Düşünsel öğeleri, gerçek olayları yeniden yaratarak ve seyircinin bilincini kurguyla ve konuşmayla etkileyerek, duygusal öğeleri de lirik, yerici, şiirsel, dramatik veya daha başka yollara başvurarak kullanmamız gerekir.” Bu açıklamalardan hareketle “nasıl anlatacağım” sorusuna verilen yanıtın, sanatçının biçimini ortaya çıkaran yanıt olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amacı da görüntü, ses, kurgu gibi sinemasal anlatım öğelerini kullanarak anlatım oluşturan yönetmenin Bowling For Columbine (Benim Cici Silahım) filmindeki biçimini belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için filmin içerik ve biçimsel çözümlemesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anlatım, Belgesel Sinema, Biçim, Filmin İçeriği, Filmin Biçimsel Yapısı

Abstract

Expression can be defined as an artist's concretization of reality which is free from art according to his perception in an artwork and the process of turning it into artistic reality. Artist who determine “what to express” from the impressions he or she has gained from external reality will constitute an expression language by using specific elements of the style, and the style's peculiar means of expression and by obeying its rules while he or she is answering the question of “how will I express?”

The most fundamental feature of documentary film is that all of its images are those extracted from realities. Therefore, primary effort of the documentary film is to ascertain the entity, which came to be object of documentarist, as it is. In that way, documentary cinema will have answered the question of “what will I express?” As for the question of “How will I express?”, Juries Ivens answers that question as follows: “You have to use ideological elements by recreating the actual facts and influencing the consciousness of audiences through fiction and speech; and you have to use emotional components by applying to lyric, critical, poetical, dramatic ways or to other methods.” From this point of view, it can be said that answer of the question of “How will I express?” is the answer revealing the style of artist. The aim of this study is to determine the style of the director, who creates an expressin by making use of cinematic narrative elements such as vision, audio, and fiction in his film “Bowling For Columbine”. To achieve this general aim, the film is analyzed in terms of its content and style

Key words: Expression, Documentary Cinema, Style, Content of The Film, Stylistic Structure of The Film.

*. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Televizyon Yapım Merkezi,26430/Eskişehir, seyüksel@anadolu.edu.tr

I-GİRİŞ

“Bir sanatçının algıladığı sanat-dışı gerçekliği bir sanat yapıtında somutlaştırması ve sanatsal gerçekliğe dönüştürme işlemi, anlatım”¹ biçiminde tanımlanabilir. Dış gerçeklikten edindiği izlenimlerden hareketle “neyi anlatacağımı” saptayan sanatçı, “nasıl anlatacağım” sorusunu yanıtlarken, her anlatım aracının sahip olduğu biçimin kendine has öğelerini kullanarak, kurallarına uyararak bir anlatım dili oluşturacaktır. Kısaca anlatımın, bir sonuca ulaşmak için yerine getirilmesi gereken kuralları kapsayan bir süreç olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Sanatçı böylece dış gerçeklikten edindiği izlenimleri, elindeki anlatım aracının koyduğu kurallara uyararak bir sanat eserinde somutlaştırmaktadır. Sinema kuramcısı Jean Mitry’nin belirttiği gibi “Edebiyat, resim ve müzik sanatını oluşturan şey sözcüklerin, renklerin ve notaların kullanım biçimidir”². Sinemayı oluşturan şey görüntü ve sesin kullanım biçimidir. Mitry’ye göre, “sinema, kendisi bir anlatım aracı olan görüntüyü- ki bunun mantıksal ve diyalektik düzenlemesi bir dili oluşturur- kullanan estetik bir biçimdir”³. Özetle sinema, görüntüyü ve sesi, mantıksal ve diyalektik bir biçimde düzenleyerek sözünü söyleyen bir anlatım aracıdır.

Kuşkusuz sinema için yapılan bu açıklamaları belgesel sinema için de söylemek mümkündür. John Grierson tarafından “gerçeğin yaratıcı bir biçimde işlenmesi/yorumlanması”⁴ olarak tanımlanan belgesel sinemada (gerçeği doğru olarak saptamak adına) bilimsel yöntemler kullanılarak elde edilen veriler, yönetmenin kullanacağı sinemasal araçlarla sanatsal bir gerçekliğe dönüşmektedir. Ancak tıpkı verilerin toplanması sürecinde olduğu gibi, belgesel sinemanın anlatım dili de kendine has özelliklere sahiptir.

Belgesel filmin en temel özelliği görüntülerin tamamının gerçeklerden alınmış görüntüler olmasıdır. Belgesel sinema “hayal ürünü olmayan, yaşanan dış gerçekliğin peşinde koşar... Belgesel filmin çabası, ilk aşamada belgeselcinin nesnesi konumuna gelmiş var olanı olduğu gibi saptamaktır”⁵. Belgesel sinema “neyi anlatacağım” sorusunu böylece yanıtlamış olur. “Nasıl anlatacağım” sorusunun yanıtını ise Joris Ivens şöyle vermektedir: “Düşünsel öğeleri, gerçek olayları yeniden yaratarak ve seyircinin bilincini kurguyla ve konuşmayla etkileyerek, duygusal öğeleri de lirik, yerici, şiirsel, dramatik veya daha başka yollara başvurarak kullanmamız gerekir”⁶. Bu açıklamalardan hareketle “nasıl anlatacağım” sorusuna verilen yanıtın, sanatçının biçimini ortaya çıkaran yanıt olduğu söylenebilir. “Anlatılanlar ister yapıtı (film yapımcısı tarafından düşünülmüş) olsun, isterse gerçek (program yapımcısının denetimi dışındaki bir gerçek durumdan alınmış) olsun, bunların izleyiciye aktarılması, kaçınılmaz biçimde film ya da program yapımcısının damgasını taşıyacaktır”⁷.

Günümüzde, kullandığı zaman zaman yerici, zaman zaman dramatik nitelikler taşıyan anlatımıyla, gerçek olayları yeniden yaratarak ve seyircinin bilincini kurguyla ve konuşmayla etkileyen belgesel yönetmenlerinden Michael Moore, bu çalışmada biçemi anlaşılmasına çalışılacak yönetmen olarak belirlenmiştir.

Dramatik ve biçimsel çözümlemesi yapılacak film ise yönetmenin 2002 yılında gerçekleştirdiği **Bowling For Columbine** (Benim Cici Silahım) filmidir.

2. M. Sözen-U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 1994, s. 22
3. Aktaran: T. Yüce, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2005, s. 70
4. M. Zillioğlu, “Çağdaş Bir Sinema Kuramcısı: Jean Mitry”, *Kurgu*, Sayı:4, Eskişehir, 1981, s. 170
5. J. Grierson, “Belge Filmin Baş İlkeleri”, *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, S. 196 Ankara, Ocak 1968, s. 343
6. C. Yüksel, “Belgesel Sinemada Doğruya Ulaşma Yolları”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Sayı: 2, C. 4, Konya, Ocak, 2006, s. 200.
7. B. Foss (1992), *Film ve Televizyonda Anlatım Teknikleri ve Dramaturji*, TRT Yayınları, Ankara.

I-1-MICHAEL MOORE KİMDİR?⁸

Moore 1954 yılında ABD Michigan eyaletinde doğdu. Davison kentinde kolej eğitimini tamamladıktan sonra Michigan_Flint Üniversitesi'nde gazetecilik eğitimi gördü. Bu yıllarda üniversite eğitiminin yanı sıra anne babasının da çalıştığı General Motors'un fabrikasında çalışarak geçimini sağlıyordu. 22 yaşında The Flint Voice adını verdiği haftalık dergiyi kurdu. 1986 yılında ise Mother Jones dergi yöneticilerinden gelen editörlük teklifini kabul etti ve California Dreamin'ya yerleşti. Bu dergideki editörlüğü döneminde kaleme alınan bir yazı yüzünden dergi yönetimiyle arasında çıkan problem sonucunda Moore hakkını mahkemede arama yolunu seçti ve 58 bin dolarlık tazminat alarak dergiden ayrıldı. Moore aldığı bu paranın büyük bir kısmını yapımcısı, yönetmeni ve senaristi olduğu 'Roger and Me'(1989) filmi için kullandı. General Motors yönetiminin Michigan Flint'teki buick yapan fabrikasını kapatması sonucunda bütün kasabanın geçim kaynağını kaybetmesi üzerine çekilen film büyük ses getirdi. Moore'un bundan sonra arka arkaya gelen filmlerini ise şöyle sıralamak mümkün: Pets or Meat: The Return to Flint (1992), Canadian Bacon (1995), The Big One (1997), And Justice for All (1998), Lucky Numbers (2000), Bowling for Columbine (2002), Fahrenheit 9/11 (2004) ve Sicko (2007). 2002 yılında çektiği Bowling for Columbine filmi ile 2003 yılında en iyi belgesel film Oscar'ını alan Moore, tören sırasında yaptığı savaş karşıtı konuşmada şunları söylüyordu: "*Kendinizden utanın Sayın Bush, utanın!!! Uydurma seçim sonuçlarının uydurma bir başkan seçtiği bir zamanda yaşıyoruz. Bir tek kişinin uydurma sebeplerle bizi savaşa yolladığı bir zamanda yaşıyoruz. Biz savaşa karşıyız Sayın Bush... Papa ve Dixie Chicks de karşı. Artık zamanın doldu...*"⁹.

II-BOWLING FOR COLUMBINE (BENİM CİCİ SİLAHIM)**FİLMİN TANITIM BİLGİLERİ****Filmin Adı:** Bowling For Columbine**Ülke:** ABD**Yapım, Yönetim, Senaryo:** Michael Moore**Çevriliş Tarihi:** 2002**Süre:** 1:54:39**Tür:** Belgesel**Kazandığı Ödüller:** 2003 En İyi Belgesel Film Oscar'ı**Yapımevi:** A Salter Street Films, VIF2,

A dog eat dog films

Dağıtım evi: Alliance Atlantis

United Artists

Yapımcı: Charles Bishop,

Michael Donovan

Kamera: Brian Danitz,

Michael McBonough

8. <http://www.boxofficemojo.com/genres/chart/?id=documentary.htm>; <http://www.time.com/time/subscriber/2005/time100/artists/100moore.html>; <http://www.haberaktuel.com/Moore-filmini-ucretsiz-sunuyor-haber-152507.html> <http://www.ntvmsnbc.com/news/460275.asp>

9. <http://www.biyografi.info/kisi/michael-moore>

Ses: Francisco Laterre,

James Demer

Özgün Müzik: Jeff Gibbs

Şef Arşivci: Carl Deal

Araştırma: Elizabeth Marcus, Nicky Lazar,
David Schankula, Catherine Johnston

Filmin Öyküsü

Birinci Bölüm

Film, 20 Nisan 1999 ABD’de sıradan bir gün, diyerek başlamaktadır. Bu sırada farklı kesimlerden kişilerin güne başlayışlarıyla ilgili görüntüler verilmektedir. Ardından, belli bir miktarın üzerinde hesap açıldığında promosyon olarak silah veren bir bankaya başvuran Michael Moore sahnede belirir. İşlemlerinin tamamlanmasından sonra banka görevlisinden silahı alan Moore sorar:”Bankada silah satmak sence de tehlikeli değil mi?” Filmin ilerleyen bölümlerinde berber dükkânında mermi satın alan Moore’u görülür. Böylece daha filmin başında Amerika Birleşik Devletlerinde silah edinmenin ne denli kolay olduğu saptanmış olur. Sahne bitiminde silahını almış olarak bankadan çıkan Moore görüntüye girer. Jenerik bu aşamada başlar. Jeneriğin son bölümünde eski bir silah reklamı görülür ve Micheal Moore’un çocukluk görüntüleriyle film akmaya başlar. Görüntülerde ilk silahı görülür. Kendisinin de çok iyi bir nişancı olduğunu hatta Ulusal Silah Birliğinin verdiği en iyi nişancı ödülüne de sahip olduğunu belirtilir. Michigan’da doğup büyüdüğünü ve buranın silah sevenler cenneti olduğunu söyler. Sözü Ulusal Silah Birliği Başkanı Oscarlı aktör Charlton Heston’a getirir. Film boyunca Ulusal Silah Birliğinin etkinliklerini, film öyküsünde çatışmayı yaratmak için sıklıkla kullanacaktır.

İkinci Bölüm

Daha sonra Michigan milislerinin eğitim yerinde milislerle yapılan röportajlar görülür. Bu milislerden 3 kişinin 19 Nisan 1995 yılında Oklahama City’de federal binayı havaya uçurup 168 kişinin ölümüne neden oldukları açıklanır. Milisler röportajlarında bu suçun ağırlığını hisseder gibi gözükmetedirler. Ama yine de insanın kendini ve ailesini savunma hakkı olduğunu, bu nedenle silah bulundurmamak gerektiğini savunmaktadırlar. Milis röportajlarını, organik tarımcı James Nichols ile yapılan röportaj izler. James Nichols Oklahamacity olayından yargılanan kişilerden biridir. Kardeşi Terry Nichols müebbet hapse mahkûm olmuş, Timoty McVeigh ise idam edilmiştir. Delil yetersizliğinden salıverilen James Nichols yönetimin radikalleşmesi durumunda devirmenin (silahla) herkese düşen görev olduğunu savunur. Kalemin aslında kılıçtan keskin olması gerektiğini savunur. Ama gerektiğinde kılıç da ele alınmalıdır. Nichols röportajını, dışarısı manyaklarla dolu, diyerek tamamlar.

Üçüncü Bölüm

Denver’in güneyinde Littleton denilen küçük bir banliyöde ev güvenliği danışmanı ile yapılan röportajla başka bir bölüme geçilir. Littleton, Columbine lisesinin olduğu yerleşimdir. Bu röportajı, yine Littleton’da bulunan dünyanın en büyük silah üreticisi Lockheed firmasının halkla ilişkiler müdürü Evan McCollum ile yapılan röportaj izler. Columbine lisesinde okuyan öğrencilerin pek çoğunun babası kitle imha silahı üreten bu fabrikada çalışmaktadır. Bu doğrultuda kendisine Columbine lisesindeki katliam ile Lockheed’in bu fabrikasında üretilen kitle imha silahları arasında bir bağlantı olup olmadığı sorulur. McCollum fonda görülen fü-

Kanada’da yapılan röportajlarda korkunun olmadığı, silah sayısının çokluğuna karşın yılda işlenen cinayet sayısının ABD’ye göre, son derece düşük olduğu vurgulanır. Kanada’da medyada uzlaşa ve anlayış yayan haberlerin çokluğuna dikkat çekilir. Röportajlara göre Amerika’da “seni gebertirim” anlayışı hakimken, Kanada’da “görüşelim, sorunu çözeriz” dendiği vurgulanır.

Altıncı Bölüm

Buell ilkokulunda vurulan bir öğrenci için yardım isteyen öğretmenin sesi siyah üzerinde verilir. Sonuçta 6 yaşındaki bir çocuğun (Kayla Rolland) sınıf arkadaşı tarafından silahla vurulduğu, öğretmenin yardım istediği anlaşılır. Evden amcasının silahını alarak arkadaşını vuran çocuk da zencidir. Ulusal Silah Birliğinin bu olayın hemen ardından burada yaptığı toplantıya ve Charlton Heston’ın konuşmasına geçilir. USB üyeleri Kayla’ı vuran çocuğun “en yüksek ağaca” asılmasını istemektedirler. Olayın nedenleri araştırıldığında Buell, Beecheer, Flint gibi bölgelerde yoksulluğun çok üst sınırlarda olduğu, çocuğun annesinin para kazanmak için 130 kilometre giderek Oakland County’deki Auburn Hills’e geldiği, ikinci iş olarak da bir restoranda çalıştığı, bu çalışma temposu içinde çocuklarıyla neredeyse hiç beraber olamadığı belirtilir.

Ama “Bush hükümetinin birinci önceliği yoksulluk değildir, hele de 11 Eylül 2001’den sonra” denerek yeni bir bölüme geçiş yapılır. Korkunun hızla yayıldığı, ABD savunmasının öncelikli konu olarak saptandığı, “...dehşete düşen bu ülkedeki en güzel şeyin, siyasilerin ve iş çevrelerinin bu işten rahatlıkla paçayı sıyırmaları” olduğu belirtilir. Bu bölüm “bu kadar korkmuş bir toplumun, bu denli kolay silah edinebilmesi ne kadar doğru” sorusuyla tamamlanır.

Yedinci Bölüm

Columbine baskınında yaralanan iki gençle yapılan söyleşilere geçilir. Richard Castaldo ve Mark Taylor adındaki iki gençle yapılan röportaj sonunda mermilerin satın alındığı Kmart mağazasına gidilerek mermi satışına son verilmesi konusunda baskı yapılır. Yetkililerin sonuçta bunu kabul ettiklerini ve 90 gün sonra satışları tamamen sonlandıracaklarını belirtmeleri, Moore ve öğrenciler tarafından müthiş bir başarı olarak algılanır.

Sekizinci Bölüm

Bu olaydan cesaret aldığını belirten Moore, Charlton Heston’ı ziyaret etmeye karar verdiğini söyler. Heston ile yapılan olumsuz görüşmenin ardından Kayla’nın bir fotoğrafını bırakan Moore oradan ayrılır. Littleton’da bir bowling salonuna gidip orada işlenen ve 3 kişinin öldüğü bir başka cinayeti sorgularken konuştuğu kişi, “olur böyle şeyler” yanıtını verir. “Amerikalı olmak için ideal bir zaman” diyen Moore bowling topunu fırlatıp hedefi tam vurmasıyla film sona erer.

FİLMİN ANLATIM DİLİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Dramatik Çözümleme

Ana Fikir

Moore'un bu filmde altını çizmeye çalıştığı ana fikir şöyle ifade edilebilir: Korkunun tetiklendiği bir toplumda şiddet, inanılmaz noktalara dek uzanır.

Konu

Moore, ABD'de okullarda yaşanan şiddet olaylarının sebebini araştırmak üzere yola çıkar. Sonuçta sorması gereken sorunun, ABD'deki bu silah tutkusunun sebebi nedir? olduğuna karar verir. Filmin konusu da bu biçimde ifade edilebilir.

Filmin Çerçeve Öyküsü

Çerçeve öykü, kısa, bilgi verici iskelet kuran öykü olarak tanımlanabilir¹⁰. Bowling for Columbine filmi de bowling adlı salon sporunun yer aldığı görüntülerle başlar. Columbine adlı okula saldırıda bulunan iki gencin olayın olduğu gün, çok erken saatlerde bowling oynamaya gittikleri vurgulanır. Moore'un bowling oynayan görüntüleriyle sona erer. Bu durum, filmin çerçeve öyküsünün bowling sporu olduğunu düşündürmektedir. Peki, silah tutkusunun sorgulandığı bir programda Bowling sporuna nasıl bir anlam yüklenmektedir?

Yapılan araştırma sonucunda filmin orijinal adında kullanılan Bowling sözcüğüne günahlarından arınma gibi bir anlam da yüklendiği görülür. “Örneğin 3 ve 4. yüzyıllarda bu sporda iyi olmak kilise tarafından “günahlarından daha çok arınmış olmak” anlamına geliyordu. Düzenlenen oyunlarda lobutlar, işlenmiş günahları temsil ediyor ve devrilen her lobutla birlikte günahlarından arınıldığı inancı taşıyordu”¹¹.

Bu anlamı film açısından yorumladığımızda; Columbine olayının failleri Eric Harris ve Dylan Klebold saldırı günü sabah saat altıda bowling oynamaya giderler. Bu bir anlamda o gün ölecek kişiler ve kendileri için günahlarından arınma törenidir. Filmin sonunda Michael Moore “sonunda her şey dönüp dolaşıp Columbine için oynanan bowlinge dönüyor” der ve “Amerikalı olmak için ideal bir zaman diyerek” bowling topunu atar. Devirdiği tüm lobutlar, Amerikalıların günahlarından arınmaları için atılmış gibidir.

İçeriği Oluşturan Öğeler

Röportajlar: Filmde 75 röportajın kayıtları yer almaktadır. Röportaj yapılan kişiler, uzmanlar, tanıklar, suçlular şeklinde sıralanabilir.

Arşiv görüntüleri: Filmde eski filmler ve haber programlarından alınan görüntülere de yer verilmiştir. Film içinde bu tür kullanımların yer aldığı bölümler 5 tanedir. Ayrıca, George Bush, Bill Clinton, Charlton Heston gibi kişilerin basın açıklamaları ve toplantı konuşma kayıtları, içeriği destekler biçimde filmde yer alır. Bu biçimde yer alan konuşmaların sayısı 8 tanedir.

Çizgi film: Kısa Amerikan tarihinin verildiği, yaklaşık 100 çekimden oluşan bir çizgi film de yer almaktadır.

Güvenlik kamerası kayıtları: Özellikle Columbine olayı aktarılırken güvenlik kamerası kayıtları kullanılmıştır.

10. (<http://wikipedia.org/wiki/Bovling>)

11. N. Özön, *Sinema Sanatına Giriş*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 35.

Ses kayıtları: Buell ilkokulunda yaşanan olayın aktarılmasına siyah üzerinde verilen telefon kayıtlarıyla başlanmış, ardından okul müdürüyle yapılan röportaja geçilmiştir.

Ayrıca, Columbine lisesindeki olayın aktarılması sırasında güvenlik kamerası kayıtlarıyla, baskın sırasında okul görevlilerinin basın mensupları ve güvenlik görevlileriyle yaptıkları görüşmelerin ses kayıtları eşlenmiştir.

Biçimsel Çözümleme

Biçimsel yapıyı oluşturan öğeler; **çerçeveleme, görüntü düzenlemesi, kamera açısı, görüş noktası, çekim ölçeği, hareket, aydınlatma, ses, kurgu** şeklinde sıralanabilir. Bowling For Columbine filminin biçimsel incelemesi de bu liste doğrultusunda yapılacak, yönetmenin bu öğeleri kullanarak nasıl bir anlatım oluşturduğu her adım için irdelenecektir.

Çerçeveleme

Çerçeveleme, sinemacının elindeki gereci çerçevenin iki boyutlu yüzeyine yerleştirmesidir¹². Kurmaca sinemada yönetmen “dünyaya açılan penceresi” olan çerçeveyi düzenlerken, mesajını verecek biçimde düzenleme özgürlüğüne sahiptir. Belgesel sinemacı için ise amaç, hiç müdahalede bulunmadan gerçeği olduğu gibi kaydetmektir. Moore da bu filmde aynı amacı benimsemiş görünmektedir. Belli bir ortamda planlanmış röportaj kayıtları dışında (örneğin ünlü Rock şarkıcı Marilyn Manson’la yapılan röportajda kamera açıları, çekim ölçekleri belli bir planlama sonucunda oluşturulmuştur) kamera omuzda kullanılmış belli bir çerçeveden diğerine geçişte gerçeği saptama telaşı hakimdir. Gerçeklik duygusunu pekiştirmek amacıyla böyle bir çerçeveleme kullanıldığı düşünülmektedir. Gerçeği yakalama telaşına karşın, çekimlerin her aşamasında, çerçeveleme sürecinde, altın kesimden yararlanıldığını da eklemek gerekir.

Görüntü Düzenlemesi

Gerçek üç boyutludur. Sinema ise iki boyutlu bir anlatım aracıdır. Dolayısıyla gerçeklik izleniminin yaratılması için görüntünün düzenlenmesi gerekecektir. Görüntü düzenlemesi dendiğinde de hemen akla perspektif dediğimiz kavram gelir. Perspektif, “üç boyutlu gerçeklikleri iki boyutlu resim düzlemi üzerinde betimleyerek, üçüncü boyut yanılması yaratma işine yarayan bir resim ve çizim tekniğidir”. Sinemacı ise görüntü düzenlemesi yaparak perspektif kurallarını uygulayabilir. Bu, çerçeve içindeki varlıkları derinlik yaratacak şekilde yerleştirerek gerçekleştirilir. Belgesel sinemacı için bu her zaman mümkün değildir. Bu durumda belgesel sinemacı perspektif yaratmak için kamera açıları ve görüş noktasıyla derinlik duygusu yaratma yoluna gidebilir. Moore da derinlik duygusu yaratmak için benzer yöntemleri kullanmıştır. Jenerik bölümünde yer alan bowling salonu görüntülerinde derinlemesine görüntü işleminin uygulandığı görülür. (00:03:15-00:03:52) Özellikle 00:03:42-00:03:45 süreleri arasında yer alan çekimde bakış noktası ile ufuk çizgisi düzenlemesiyle üçüncü bir boyut yaratılması yoluna gidilmiştir. Michigan milislerinin tanıtıldığı bölümde de milislerin atış yapma sahneleri, gece yürüyüşleri film içinde yer alan derinlik yaratmaya ilişkin örnekler olarak gösterilebilir.

Kamera Açısı

Merceğin optik ekseninin, filme alınan konuyla oluşturduğu açı kamera açısıdır. Bu eksen yere paralel durumdaysa, varlıklar görüntüye normal durumlarıyla gerçekçi ve nesnel biçimde yansıtacaktır. “..... izleyicinin görünçlüğü (sahneyi) ve varlıkları olağan, gerçekçi,

hareketin hızlandırılması ya da yavaşlatılmasıyla farklı anlamlar oluşturulabilir. Michael Moore'un özellikle etkiyi arttırmak istediği bölümlerde yavaşlatılmış görüntü içi hareketi kullandığı görülmektedir. Örneğin 0:24:47'de başlayıp 0:27:10 biten, arşiv görüntülerinden düzenlenen bölümde dramatik etkiyi arttırmak için yavaşlatılmış hareket kullanılmıştır. Columbine lisesinde yaşanan olayı aktarırken ses kayıtlarına eşlenmiş olarak verilen okul içi görüntülerde de yine yavaşlatılmış hareket kullanılmıştır.

Kamera hareketleriyse, kameranın yatay ekseninde yapılan yukarı aşağı hareketler (tilt), dikey ekseninde yapılan sağa sola hareketler (pan), kamera gövdesinin yükselip alçalmasıyla yaptığı hareketler (pad) ve merceğin odak uzaklığının değiştirilmesiyle yapılan hareketler (zoom) olarak sıralanabilir. Ayrıca, kameranın ileri-geri, sağa-sola veya diyagonal bir şekilde kendi çevresinde yaptığı hareketler de vardır. Bunlar, kamera bir gövdeye oturtularak yapılan, düzenli hareketlerdir. Bu hareketler tek başına yapılabildiği gibi iç içe geçirilerek de yapılabilir. Ancak bir gövdeye bağlılık (tripod vs.) kamera hareketine sınırlılık getirebilir. Gerek haber gerekse belgesel çekimlerinde gerçekliği yakalamak için kullanılan yöntem ise omuz üstü kamera kullanımudur. "Gerçeklik duygusunu arttıracak bir başka yöntem omuz kamerası kullanmaktır. Bu tür en çok belgesel filmlerde etkili olur ve izleyiciye "gerçeği gözlüyormuş" duygusu verir"¹⁴. Moore'un yaptığı röportajlarda omuz üstü kameranın sıklıkla kullanıldığı gözlenmiştir. Moore bunu yaparken güzel bir çerçevenin değil, gerçekliğin peşinde olduğunu göstermiştir.

Bunu yaparken "izleyici çekim" kullandığını da belirtmek gerekir. Özön, izleyici çekimi şöyle tanımlamaktadır; Kamera "devinimli bir varlığı sürekli olarak görüntü çerçevesi içinde tutmak ereğiyle bu varlıkla birlikte devinebilir. Bu durumda, "izleyici çekim" adı verilen çekim çeşidi ortaya çıkar"¹⁵. Bu filmde de Moore'un sürekli "izleyici çekim" kullandığını belirtmek gerekir.

Aydınlatma

Aydınlatma, her şeyden önce herhangi bir konunun görüntüsünü boş film üzerine düşürebilmesi, duyarkatı etkileyip üzerinde bir iz bırakabilmesi için gereklidir. Michael Moore'un bu filmde de aydınlatma sadece bu amaç için kullanılmıştır.

Ses

Bu çalışmada ses olgusu eşsüremlî, eşsüremlî olmayan sesler, müzik, dış ses olarak ele alınacaktır¹⁶.

Eşsüremlî sesler: Görüntüde var olanla koşut giden sestir. Kayıt anında görüntüyle birlikte kaydedilir. Özellikle belgesel filmlerde gerçekliğin yapılandırılmasında önemli bir işlev üstlenirler. Bowling For Columbine filminde doğal ses de denilen eşsüremlî sesler, görüntüyle birlikte kaydedilmiştir. Röportaj kayıtlarını da eşsüremlî ses olarak isimlendirmek mümkündür. Bu bakış açısıyla, bu çalışmada incelenen filmde eşsüremlî sesin çok yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir. Ses ve görüntünün birlikte kaydedildiği röportaj kayıtları daha sonra içerik amaca hizmet edecek biçimde kurgulanmıştır.

Eşsüremlî olmayan sesler: Görüntüyle koşut gitmeyen sestir. Bowling For Columbine filminde Columbine olayı sırasında gazeteciler ve emniyet güçleriyle okul görevlileri arasındaki ses kayıtları buna örnektir. Ayrıca filmin bazı bölümlerinde eşsüremlî olmayan

14. N. Özön, *Sinema Sanatına Giriş*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 59-61.

15. B. Foss, *Film ve Televizyonda Anlatım Teknikleri ve Dramaturji*, TRT Yayınları, Ankara, 1992, s. 36.

16. N. Özön, *Sinema Sanatına Giriş*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 90.

ses kayıtları siyah üstünde verilerek etki arttırılmak istenmiştir. Örneğin 11 Eylül saldırısı sırasında “Aman Tanrım” diyerek çılgılık atan kadın sesi. Bu sesin, ABD’nin tüm dünyada gerçekleştirdiği saldırıların arka arkaya kurgulanmasının ardından gelmesi, bu çılgılığın sadece kendi ülkesi için değil, tüm dünya ya da tüm insanlık için atıldığı izlenimi yaratmaktadır.

Müzik: Görüntüde verilmek isteneni vurgulamak, yönetmen açısından önemli bazı ifadelerin altını çizmek açısından müzik, sinemada çok önemli yere sahiptir. Ayrıca etkiyi arttırmak için müziğin ritmine uygun olarak yapılan kurgunun da çok önemli bir yeri vardır.

Michael Moore, film müziğinin bu çok önemli işlevlerini etkili bir biçimde kullanmıştır. Örneğin, Buell ilkokulunda arkadaşını öldüren 6 yaşındaki çocuğun annesinin zengin bir mahallede hizmetçilik yaparken çocuğuyla ilgilenemediğini söyledikten hemen sonra, bu sözün altını çizmek için müziği çok etkili kullanır. ABD’de okullarda şiddetin bu denli yaygın olmasının nedeni olarak Rock şarkıcısı Marilyn Manson’ı gösteren kişilerin hızlı kurgusuna eşlik eden müzik buna başka bir örnektir.

Dış ses: Görüntüde olmadan filmin amacına uygun olarak yazılmış bir metni okuyan sestir. Bowling for Columbine filminde yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Moore, röportaj sırasında konu ve kişi hakkında bilgi vermek için dış sese de yer verir. Ayrıca Moore, bir dizi röportajdan sonra bir kaniya varır ve bunu dış ses olarak yansıtır. Bu kendi sesidir. Yargısını güçlü bir şekilde aktarmak için başvurduğu yöntem budur. Moore, bunun bir örneğini 1:22:50’de başlayıp 1:24:35’de biten bölümde kullanır. Belgesel sinemayı yönetmenin mesajını aktardığı bir anlatım aracı olarak alırsak, bu yöntemin mesajı aktarmada oldukça etkili bir yöntem olduğunu belirtmek gerekir.

Kurgu

“Kurgu, film yönetmeninin dilidir.... Bir yönetmenin kişiliği ancak kurgu yöntemleriyle değerlendirilebilir. Nasıl her yazarın kendine özgü bir deyişi varsa, her filmin yönetmeninin de kendine özgü bir anlatım yöntemi vardır. Film parçalarının yaratıcı güçle bulunmuş bir sıraya göre birleştirilmesi, son ve tamamlayıcı bir işlemdir ki, bunun sonucu kesin yaratmaya, yani filme varıştır.”¹⁷ Pudovkin’in de dediği gibi yönetmenin anlatım yöntemini anlamak için incelenecek en temel verilerden biri kurgudur. Bir filmin kurgusu ise farklı açılardan incelenebilir. Bunlar; içerik, filmsel zaman ve mekan, devinim, uzunluk, sayı ve anlatım bakımından kurgu şeklinde sıralanabilir.

Bu çalışmanın amacına uygun olarak kurgu konusuna anlatım açısından bakılacaktır. “Anlatım bakımından kurgu denince, bir filmdeki konunun anlatılışına, konunun zaman içinde gelişmesine, olguların birbirini izlemesine kurgu yardımıyla verilen biçim anlaşılır”¹⁸. Anlatım bakımından kurgunun 5 türü vardır. Bunlar; düz anlatım, geriye dönüş, ileriye atlayış, koşut gelişim ve zamandaş gelişimdir.

Bowling For Columbine filminde genel düz anlatım kullanıldığı görülür. Ancak burada kurguya düz anlatım özelliği veren zamana bağlı akış değil, olayın düzgün, mantıklı bir akış içinde aktarılmasıdır.

Gerek Columbine lisesindeki olaydan sonra, gerekse Buell’deki okulda yaşanan olaydan sonra yapılan gösteriler, Ulusal Silah Birliğinin başkanı Charlton Heston’ın yaptığı toplantı konuşmalarıyla koşut kurgulanır. Filmdeki çatışma da bu noktalarda kurulmaktadır. Filmin sonuna gelinceye kadar Heston ile yapılmış bir röportaj görülmez. Ancak filmin farklı yerlerinde, özellikle yaşanan olaylarla ilgili görüntülerin hemen ardından, Heston’ın görüş ve

17. P. Rotha, *Belgesel Sinema*, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, s. 133-140.

18. V. I. Pudovkin, *Sinemanın Temel İlkeleri*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1966, s. 103-104

davranışları öğrenilir. Filmin sonundaki röportajı izlerken onun ne söyleyebileceğini tahmin etmek pek de zor olmaz.

ABD'deki silah tutkusunun ve bağlı olarak şiddetin nedenlerini araştırırken, kullanılan kurguda ironik bir anlatım dili hakimdir. Bu dili ortaya çıkaran da aynı şeyi söyleyen farklı kişilerin hızlı bir müzik eşliğinde kurgulanmasıdır.

Filmdeki kullanılan noktalama çeşitlerine gelince... Genel olarak kullanılan noktalama türü kesmedir. Dramatik anlatımın yükseltmek istendiği noktalarda ise zincirleme kullanılmıştır.

Filmde etkili olarak kullanılan bir başka noktalama türü kararırma-açılmadır. Bu yolla, anlatıma "sözün bittiği nokta" dedirten bir anlam yüklenir. Örneğin "sırf birilerine kızdık diye öfkeye kapılıp onlara bomba yağdıramayız, füze atamayız" diyen Lockheed Martin Halkla İlişkiler Müdürü Evan McCollum'un bu sözüne yanıt önce kararmayla verilir. Açılmayla birlikte 1953 yılında İran başbakanı Musaddık'ın devrilişiyile ilgili ilk görüntüler başlar. Yavaşlatılmış bu görüntülere etkili bir müzik eşlik etmekte, bir dış ses de yaşananları bir haberci anlayışıyla aktarmaktadır. Bölüm bitiminde kullanılan son görüntüler 11 Eylül ABD ticaret merkezine yapılan saldırılarla ilgili görüntülerdir. Ardından kararırma gelir, bir kadın çığlığı duyulur. "Aman Tanrım".

III-SONUÇ

Dış gerçeklikten edindiği izlenimlerden hareketle "neyi anlatacağımı" saptayan sanatçı, "nasıl anlatacağım" sorusunu yanıtlarken, her anlatım aracının sahip olduğu biçimin kendine has öğelerini kullanarak, kurallarına uyararak bir anlatım dili oluşturur. Kısaca anlatımın, bir sonuca ulaşmak için yerine getirilmesi gereken kuralları kapsayan bir süreç olduğu söylenebilir. Bu çalışmada da belgesel bir film oluştururken uyulması gereken kurallar bütünü, Michael Moore'un yönetmenliğini yaptığı "Bowling For Columbine" filminden hareketle irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma yapılırken, ana fikir ve konunun saptanmasının hemen ardından filmin anlatım dilini oluşturan öğeler belirtilmiştir. Bunlar, röportajlar, arşiv görüntüleri, çizgi film, güvenlik kamerası kayıtları, ses kayıtları olarak belirlenmiştir.

Filmin biçimsel olarak yapılan incelemesindeyse ele alınan konular, çerçeveleme, görüntü düzenlemesi, kamera açısı, görüş noktası, çekim ölçeği, hareket, aydınlatma, ses, kurgu şeklinde sıralanabilir.

Özetle, planlanmış röportaj kayıtları dışında Moore, anı yakalama telaşıyla omuz üstü kamera kullanımını tercih etmiştir. Bu tür kamera kullanımı da kimi zaman ciddi çerçeveleme hatalarını doğurmuştur. Normal kamera açısı kullanımını tercih eden Moore'un bu tercihinin nedeninin nesnellik olduğu düşünülmektedir. Böylece kamera açısıyla oynayarak bir yorum yapmaktan kaçınmıştır. Eşsüremlili sesi filmde yoğun olarak kullanan Moore, eşsüremlili olmayan sesi de kullanarak dramatik etkiyi artırma yoluna gitmiştir. Örneğin Columbine baskınından sonra okulda yapılan ve yavaşlatılarak kurgulanan görüntülerin üzerine, baskın sırasında kaydedilen sesleri eşlemiştir. Genellikle düz anlatımı tercih eden Moore, zaman zaman koşut kurgu tekniğini de kullanmıştır.

Amerika Birleşik Devletlerinde silahlı şiddet eylemlerinin nedenlerini araştırmak üzere yola çıkan Moore, Amerikan halkının hızla silahlanmaya gittiğini vurgulayarak bunun nedenini medya ve yönetim tarafından yaratılan 'korku toplumuna' bağlamaktadır. Michael Moore bu saptamaya varırken belgesel filmin anlatım öğelerini kullanarak, mesajını "Bowling For Columbine" filmiyle aktarma yoluna gitmiştir.

IV-KAYNAKÇA

- O. Adanır, *Sinemada Anlam ve Anlatım*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.
- O. Adanır, *İşitsel ve Görsel Anlam Üretimi*, Artı Bir Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.
- P. Bonitzer, *Bakış ve Ses*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- B. Foss, *Film ve Televizyonda Anlatım Teknikleri ve Dramaturji*, TRT Yayınları, Ankara, 1992.
- J. Grierson, “Belge Filmin Baş İlkeleri”, *Türk Dili*, Sinema Özel Sayısı, S.196 (Ocak), Ankara, 1968, s. 343-347.
- J. Ivens (1957) *Belge Film Üzerine Notlar*, (<http://www.belgeselfilm.com/main/belgesel/makaleler/jorisivens.html>)
- W. Miller, “Anlatı Filmleri Ve Televizyon İçin Senaryo Yazımı”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:733, Eskişehir, 1993
- J. Mitry, *Sinema Estetiği ve Psikolojisi*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1989.
- J. Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı, Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, Oğlak Bilimsel Kitaplar, Birinci Basım, İstanbul, 2002.
- N. Özön, *Sinema Sanatına Giriş*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- V. I. Pudovkin(1966), *Sinemanın Temel İlkeleri*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara
- P. Rotha, *Belgesel Sinema*, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000
- M. Sözen-U. Tanyeli, *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 1994.
- T. Yüce, “Sinema ve Edebiyat Türleri Arasında Görülen Etkileşimler” *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, 2005, s. 67-74
- C. Yüksel, “Belgesel Sinemada Doğruya Ulaşma Yolları”, *Selçuk İletişim Dergisi*, C. 4, S. 2, Konya, Ocak-2006.
- M. Zillioğlu, “Çağdaş Bir Sinema Kuramcısı: Jean Mitry”, *Kurgu*, S. 4, 1981, s.162-191
- <http://www.boxofficemojo.com/genres/chart/?id=documentary.htm>
- <http://www.time.com/time/subscriber/2005/time100/artists/100moore.html>
- <http://www.haberaktuel.com/Moore--filmini-ucretsiz-sunuyor-haberi-152507.html> <http://www.ntvmsnbc.com/news/460275.asp>
- <http://www.biyografi.info/kisi/michael-moore>
- <http://wikipedia.org/wiki/Bovling>